

Muzejs tekstos. Grāmatas *The Exhibit in the Text* apskats. 2.daļa

Grāmatas 2.nodaļas nosaukums šķietami sola vairāk filoloģijas nekā muzejniecības – *Houses of Narrative* – sekojot literatūrzinātnieka Jāņa Ozoliņa aicinājumam, latviskā versija varētu būt „Vēstījuma nami”, tādējādi sastatot nodaļā aplūkotos prozas tekstus no vienas puses un priekšstatu par muzeju kā ēku, kurā kaut kas glabājas, no otras. Nodaļa noteikti sagādās lielu prieku Henrija Džeimsa (*Henry James*, 1843-1916) prozas cienītājiem, jo pirmie divi raksti cieši saistīti ar viņa daiļradi, taču tikpat lielā, ja ne lielākā mērā šie raksti var kalpot par ierosinājumu visiem muzejniekiem, kam Džeimsa teksti līdz šim gājuši secen, tiem strauji pievērsties: lasot neviļus rodas iespaids, ka Džeimsa proza, lai kā arī pats rakstnieks to savulaik būtu iecerējis, satur tik daudz informācijas par 19.gs. otrās puses muzejiem, to saturu, tajos valdošo garu, ka vairāk par visu tie kalpo par muzeju vēstures grāmatu.

Džošuā Kocins (*Joshua Kotzin*) savā rakstā „Atkal muzeju noskaņās: atceroties muzeju Henrija Džeimsa „Vēstniekos”” demonstrē daļu no savas līdzīga nosaukuma doktora disertācijas, aprādot muzeja klātbūtni literāros tekstos, īpaši nosaukumā minētajā romānā. Džeimss šādam nolūkam īpaši piemērots autors, jo daudz laika pavadījis Eiropas un ASV muzejos, ko attiecīgi aprakstījis gan savā autobiogrāfijā, gan mākslas prozā. Kocins aizsāk izsekot „muzeja traumas” nospiedumus Džeimsa tekstos, dažādās tās variācijās. Arī vārdkopa „muzeja noskaņa” ņemta no Džeimsa darba „Vēstnieki”, kur ar to apzīmēta indivīda vēlme nonākt pasaulē, kas atbrīvota no materiālistiskām rūpēm. Kocina prāt, Džeimss savos darbos nonāk pie atziņas, ka pat muzejs kā atmiņas institūcija atrodas nepārtrauktā spriedzē starp „mūžīgo muzeju” un apziņu, ka viss ir gaistošs un aizejošs. Jebšu krājuma priekšmeti glabā sevī pagātnes garu un palīdz noturēt materiālistisko tagadni drošā attālumā, tomēr neglābjamā apziņa, ka pagātni pārstāvošie ar noteiktu auru apveltītie priekšmeti tomēr ar katru brīdi attālinās no tā, ko tie pārstāv, liek muzeju dēvēt par ārpus sava laika esošu, sekundāru un imitējošu institūciju. Ņemdamas palīgā Adorno, Kocins apgalvo, ka tādējādi muzejs Džeimssam kļūst par laikmeta zīmi, par galveno 19.gs. otrās puses kvalitāti uzskatot jebkādas pieredzes muzejifikāciju¹, tas ir, nedzīvu atdarinājumu.

Viena no interesantākajām vietām rakstā ir piezīme, kas visai nosacīti attiecas uz raksta pamattēmu – Kocins kā daždien godīgs pētnieks atsaucas uz citiem Džeimsa un viņa varoņu muzeju pieredzei veltītiem pētījumiem, tai skaitā uz kādu par enciklopēdisku dēvētu Adelaides Tintneres pētījumu „Henrija Džeimsa muzeju pasaule²”. Visādi augstu vērtēdams šo darbu, Kocins norāda, ka Tintnere interesējas ne tik daudz par muzeju, cik muzeja saturu, uzskaitīdama priekšmetus, kas tādos mēdz būt un kā tie parādās Džeimsa darbos. Šī piezīme rakstā neaizņem daudz vietas, bet iezīmīgi raksturo gan rakstu, gan grāmatu kopumā, gan angļu muzejisko pētniecību arīdzan: 1) tās ir tik daudz, ka autori var viens uz otru atsaukties, necitējot tikai paši sevi vien; 2) pateicoties viedokļu daudzskaitlīgumam, iespējams nošķirt vairāk nekā vienu pieeju; 3) pastāv arī tāda muzejiskā doma, kas orientēta nevis uz krājumu kā muzeja jēgu ekskluzīvi pamatojošu priekšmetu summu, bet uz muzeju kā institūtu, kas

¹ Kocins šai rakstā ar to nenodarbojas, taču vārds ‘muzejifikācija’ atšķirībā no ‘muzealizācijas’ veidots pēc līdzības ar ‘mumifikācija’, nevis ‘teatralizācija’, attiecīgi vērtējot arī muzeja institūta potenciālu saglabāt dzīvu to pagātni, ko tas ar priekšmetu starpniecību sakās glabājam.

² A.R.Tintner, *The Museum World of Henry James*, Ann Arbor: UMI Research Press, 1986.

darbojas kā noteiktu mērķu vadīts metanaratīvs un kā tāds ir pelnījis izvērstu analīzi starpdisciplināros pētījumos.

Kerolainas Patijas (Caroline Patey) raksts „Nodaļas, kas karājas pie sienām: Henrijs Džeimss mākslas galerijā” ir tipisks piemērs stāstam par studentu, kurš zināja par tārpiem, tāpēc stāstu par ziloņa snuķi sāka ar to, ka snuķis ir vien tāds liels tārps – Džeimsa darbi te pieminēti tāpēc, lai būtu iemesls parunāt par muzejisko domāšanu, tās pamatelementiem, it kā Džeimss pilnīgi apzināti savus tekstus būtu veltījis sava laikmeta muzeju un kolekcionēšanas filozofijas analīzei. Filologiem varētu būt nedaudz kaitinoši, toties muzejniekiem vilinoši, jo daudzi Džeimsa draugi kolekcionē, kas atspoguļojas ne tikai autobiogrāfijā, bet arī literārajos varoņos – tie arī kolekcionē, kas ietekmē literāro tekstu virzību³. Īsromāns „Pointonu dārgumi” šajā rakstā kļūst par priekšvēstnesi jaunās muzeoloģijas šaubām par kolekciju patieso nozīmi un funkciju; Džeimsa darbi kopumā, latviski diemžēl visai maz pieejami, būtu ieteicami kā mācību literatūra tiem, kas interesējas par to, kā un kur veidojusies šodienas ortodoksālā izpratne par to, kādam jābūt īstenam muzejam un cik patiesībā nesen šī izpratne ir veidojusies.

Tiesa, analizējot Džeimsa darbos aprakstītos muzejus, galerijas, privātos kolekcionārus, autore nonāk pie secinājuma, ka rakstniekam personīgi vairāk patīk privātās mājās izvietotās kolekcijas, kuras, lai arī salīdzinoši nesakārtotas, ļauj skatītājam lēnā garā kļīst gar apskatāmajām mantām, neuzspiežot klasisko muzeju ejas, kas ar savu izskatu vien liek skatītājam steigtin steigties uz priekšu – tādējādi Džeimss apliecinot savas simpātijas arī romāna žanram, kas ietver vairāku līmeņu vēstījumu, pavērsienus un iespēju diezgan ilgi vadāt lasītāju uz riņķi. Tādējādi Patija kaut kādā mērā pievieno arī Džeimssu tiem grāmatas pirmajā nodaļā pārstāvētajiem prātiem, kas apšaubā muzeja kā dižā sakārtotības tempļa priekšrocības pagātnes un īstenības daudzveidības pienācīgas atspoguļošanas nolūkiem.

Nodaļas trešais raksts pieder krājuma sastādītājam Lorai Skariati, tāpēc tajā jūtama jau priekšvārdā ieskicēto domu atkārtošana. „Kolekcija kā autobiogrāfija, autobiogrāfija kā kolekcija: Mario Prāca „Dzīves māja”” balstīta itāļu mākslas un literatūras kritiķa Prāca (*Mario Praz*, 1896-1982) autobiogrāfiskajā darbā, kas veltīts indivīda un interjera, resp., viņa paša vāktās interjera priekšmetu kolekcijas attiecībām. Būdams izputējušas ģimenes atvase, Prācs izveidojis apjomīgu kolekciju, kuras uzdevums ir izdzēst no viņa un apkārtējo atmiņas ģimenes negodu, atjaunojot bijušo statusu, resp., tā apliecinājumus priekšmetiskā veidolā. Priekšmeti kā zīmes, kuru šifrēšana ir kolekcionāru priekš un apmeklētāju rūpe; nozīmes veidošana – ar pirmajām raksta rindām vārdu izvēle rāda Skariati pieeju kolekcijai kā apzināti veidotam konstruktam.

Nemot vērā Prāca vajadzību ar kolekcijas starpniecību nodibināt ciešu saikni ar daudz cēlāko pagātni, autorei ir daudz iemeslu apgalvot, ka kolekcija un iespēja uzturēties tajā kā dzīvesvietas interjerā kolekcionāram ir kā glābiņš no nepatīkamās un zemu vērtētās modernitātes, ko pārstāv ne tikai kaimiņu zēni, kas spārda futbola bumbu pret mājas sienu, apgānīdami vēsturiskā kvartāla auru. Vulgārās modernitātes sadaļā ieskaitāmi arī visi tie kolekcionāri, kas vāc zemākas – Prāca ieskatā – raudzes priekšmetus. Skariati kolekciju hierarhiju apzīmē ar *collectibles* un *souvenires*, ar pirmajiem domājot priekšmetus, kas

³ Interesentiem par 19.gs. pieaugošo mājās kolekcionēšanas tendenci: R.Saisselin, *Bricabracomania. The Bourgeois and the Bibelot*, London; Thames&Hudson, 1985.

pārstāv patiesu, īstenu vērtību, resp., kulturālo pagātņi, pretstatā šodienas (Prāca laika šodienas) radītiem pārdošanai domātiem krāmiem, kam uzdots apmierināt cilvēku vēlmi pēc priekšmetiska iemiesojuma pieredzei, pieredzes atmiņai. Prāca noraidošā nostāja pret suvenīriem kļūst vēl daiļrunīgāka, atgādinot, ka arī viņš savu kolekciju nepārņem mantojumā, bet dzīves laikā sapērk, itin viegli pats šo faktu ignorēdams un pilnībā identificēdamies ar cilvēkiem, kam attiecīgie priekšmeti tiešām kādreiz piederējuši. Augstā un zemā kolekcionēšana, tendence hierarhizēt atmiņu uzturēšanas mehānismus ir loģisks iznākums jau grāmatas pirmajā nodaļā aprakstītajiem 19. gs. taksonomijas un klasifikācijas centieniem.

Prāca kolekcijas veidošanās un eksistence mūsdienās (tās daļa apskatāma telpās, kur Prācs pavadījis mazāko daļu savas dzīves, tāpēc tajās nosacīt var iegūt autentisku priekšstatu, kā izskatījās tas, par ko Prācs raksta savā grāmatā) dod Lorai Skariati piesaukt daudzus galvenos muzeoloģijas apspriestos kolekciju pretrunīgos dotumus: aura, autentiskums, klātesošu priekšmetu simbolizētās vēstures prombūtne, fetišs, kolekcionāra dievišķā spēja nojaukt robežu starp amatniecību un mākslu u.c..

Skariati nosauc kolekcijas priekšmetus par madeleinēm – biskvīta cepumiem, kas pasaules slavu ieguvuši, lielā mērā pateicoties hrestomātiskajai atcerēšanās ainai Prusta romānā „Zudušo laiku meklējot”. Cepumu/kolekcijās savākto priekšmetu spēja atsaukt atmiņā negaidītus, tāpēc fragmentārus, neorganizētus stāstus, tādējādi nenoliedzamā vara pār kolekcijas turētāju ir Skariati raksta galvenais objekts. Droši vien raksta apjoms ir tas, kas neļāva autorei vēl plašāk izvērst domu par to, ka atmiņu fragmentārisms kļūst par iemeslu ārkārtējam radošumam plaisu aizpildīšanai un atmiņu naratīva veseluma izveidei. Atkal jau – saistībā ar literāriem un/vai autobiogrāfiskiem tekstiem šī tukšumu aizpildīšana paliek uz autoru un viņu radīto varoņu sirdsapziņas; citādi ar muzejiem, kur atteikšanās samierināties ar priekšmeta potenciālā vēstījuma neizbēgamo fragmentārismu⁴ un nosacītību ved pie pārspīlētas pārlicības par objektu spēju pilnvērtīgi runāt uz skatītāja lomā nonākušo apmeklētāju.

Jāatzīst, krājuma otrajā nodaļā daudz tiešāk jūtama izdevuma saistība ar augstākās izglītības iestādēm – par to aizvien vairāk liecina rakstu struktūra, resp., autoru godprātīgā atsaukšanās uz plašu avotu un nozares literatūras materiālu. Tas padara šos rakstus par ļoti vērtīgiem citiem studentiem, piem., LKA piederīgajiem, tomēr mazina cerības uz kādu pārdrošāku secinājumu vai vismaz pieņēmumu – ja Adorno, Benjamins vai Stjuarte nav devusi iemeslu secinājumam, tad tādām secinājumam nebūs tapt. Tāds pareizības reģistrs arī radījis nodaļas nosaukumu un garu: visos trīs rakstos ir pieminēti gan nami (vai nu Prācs tajā dzīvo, vai Džeimsa varonis mitinās), gan vēstījumi (vismaz tādēļ, ka tie saistīti ar prozas tekstiem); ir daudz saistības ar muzeju vēsturi (kas atkal jau ir nami ar kādu vēstījumu). Lasot tos, rodas sajūta, ka pietrūkst kaislības, t.i., vajadzības ar starpdisciplināras pieejas palīdzību kaut ko atrisināt vai nu muzeoloģijā, vai literatūrzinātnē.

⁴ S.Stewart, *On Longing. Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*, Durham: Duke University Press, 1993.

Kā daudz retāk pieminēti īpaši atzīmējami ir atsaucēm izmantotie vācu teksti par to pašu tēmu: B. Gablowski (ed.), *Der Souvenir. Erinnerungn Dingen von der Reliquie zum Andenken*, Frankfurt: Museum für Angewandte Kunst, 2006.